

ЯКІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ВЕКТОРИ ВИМІРУ¹**

Анотація. Обґрунтовано залежність подальшого поступального розвитку фінансового сектору (ФС), його сегментів і фінансових інститутів, національної економіки загалом від адекватності потребам як окремих економічних агентів, так і суспільства загалом, результативності, ефективності й якості трансформаційних процесів у фінансовому секторі. Зазначена ймовірність наявності позитивних і негативних; загальних, конкретних і специфічних; масштабних і незначних; системних і точкових; інтенсивних і екстенсивних; пріоритетних і другорядних; стимулювальних і стримувальних; різноспрямованих; ресурсних, технологічних, інституціональних, організаційних, ціннісних, поведінкових; болісних, конфліктних і неконфліктних; здійснюваних з різними витратами трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Визначено значущість оцінки якості трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Доведено неоднозначність оцінювання якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки. Запропоновано розглядати вплив здійснюваних трансформацій на якісний стан об'єктів, що піддаються їхньому впливу, і якість трансформацій як таких. По-третє, оцінці мають підлягати як очікувані, так і фактичні результати трансформаційних процесів у ФС. З'ясовано чинники, що визначають якість трансформаційних процесів у фінансовому секторі національної економіки. Наголошено на необхідності оцінки як загальносекторальних і сегментарних трансформаційних процесів, трансформаційних процесів фінансових інститутів, а також економічних, фінансових, соціальних, інституціональних, організаційних, технологічних, інформаційних; еволюційних і революційних трансформацій; характеру трансформаційних процесів, їх послідовності й швидкості; форсованого розвитку і якісного зростання фінансового сектору. Розглянуто підходи до оцінки ступеня перетворень, модернізації та різновиди оцінок результатів трансформацій. Акцентовано увагу в оцінці змін взаємовідносин основних економічних агентів і системи індикативних показників на використанні узагальнюючих оцінок взаємовідносин, структурних оцінок і одинарних оцінок окремих економічних агентів. Представлено авторський погляд на напрями і підходи до оцінювання якості трансформаційних процесів у фінансовому секторі і складові такої оцінки.

Ключові слова: фінансовий сектор, трансформаційні процеси, якість трансформаційних процесів, різновиди оцінки якості трансформаційних процесів, підходи до оцінки якості трансформаційних процесів

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; бібл.: 50.

QUALITY OF THE TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN THE FINANCIAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY: VECTORS OF THE MEASUREMENT

Abstract. Dependency of the further progressive development of the financial sector, its segments and the financial institutions, national economy as a whole from the adequacy to needs of the separate economic agents and the society as a whole, from effectiveness and quality of the

¹ Статтю підготовлено в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків із загального фонду держбюджету.

transformational processes in the financial sector is substantiated. Probability of the availability of positive and negative, general, specific, large-scale and minor, systematic and dotted, intensive and extensive, priority and non-priority; stimulating and moderating, divergent, resource, technological, institutional, organizational, quality, behavioral, painful, conflict and non-conflict, made with different expenses transformational process in the financial sector of the national economy is presented.

Importance of the measurement of the quality of the transformational processes in the financial sector of the national economy is defined. Ambiguity of the assessment of the quality of the transformational processes in the financial sector of the national economy is proved. It is proposed to assess the impact of the transformations on quality of the objects and quality of such transformations and to assess expected and actual results of the transformational processes in the financial sector. Criteria which define the quality of the transformational processes in the financial sector of the national economy are substantiated. Necessity of the measurement of general and segment transformational processes, transformational processes of the financial institutions and economic, financial, social, institutional, organizational, technological, informational, evolutionary and revolutionary transformations, character of the transformational processes, their sequence and the speed, force development and the quality growth of the financial sector is highlighted. Ways of the measurement of types of the changes, modernization and the types of the measurement of the results of the transformation are reviewed. Attention is paid to the measurement of the change in relations of the main economic agents and the system of indicators in usage of the general assessment of the relations, structure and the individual assessments of the economic agents. It is highlighted that in the measurement of the quality of the transformational processes of the financial sector it should be taken into account that the development of the financial sector can be considered to certain extent progressive due to the slowdown of the change of the level of the wealth and the differentiation of income of the economic agents, development of the institutions, level and the character of the integration to the global markets as well as the decrease of so called market deficiencies. General characteristics of the financial sector cluster models are presented. Types of the measurement of the transformational processes in the financial sector are reviewed. It is substantiated that the analysis of the structural changes is made using the consolidated indices, which are defined based on vector and stochastic approaches and the reference and chain indices. Necessity of the measurement of the parameter changes in the financial sector is defined. Ambiguousness of the process of the measurement of transformational processes in the financial sector of the national economy is reviewed. Specifics of recreational, behavioral, comparative, formational, institutional, civilizational, product, process, price, customer, complex (system/integrational) ways to the measurement of the quality of the transformational processes in the financial sector are reviewed. Author's view on ways and approaches to the assessment of the quality of the transformational processes in the financial sector and the components of such assessment is presented.

Keywords: financial sector, transformational processes, quality of transformational processes, types of measurement of quality of transformational processes, ways of measurement of quality of transformational processes

JEL Classification E44, G20

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 1; bibl.: 50.

Барановский А. И.

д.э.н., профессор,

проректор ГВУЗ «Университет банковского дела», Украина;

e-mail: bai@ubs.gov.ua; ORCID ID: 0000-0002-5505-5098

**КАЧЕСТВО ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ
В ФИНАНСОВОМ СЕКТОРЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ВЕКТОРЫ
ИЗМЕРЕНИЯ**

Аннотация. Определена значимость оценки качества трансформационных процессов в финансовом секторе национальной экономики. Подчеркнута необходимость оценки как общесекторальных, так і сегментарных трансформационных процессов, трансформационных процессов финансовых институтов, а также экономических, финансовых, социальных, институциональных, организационных, технологических, информационных; эволюционных и революционных трансформаций; характера трансформационных процессов, их последовательности и скорости; форсированного развития и качественного роста финансового сектора. Рассмотрены подходы к оценке степени преобразований, модернизации и разновидности оценок результатов трансформаций. Акцентируется внимание в оценке изменений взаимоотношений основных экономических агентов и системы индикативных показателей на использовании обобщенных оценок взаимоотношений, структурных оценок и одинарных оценок отдельных экономических агентов.

Ключевые слова: финансовый сектор, трансформационные процессы, качество трансформационных процессов, разновидности оценки качества трансформационных процессов, подходы к оценке качества трансформационных процессов

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 1; библи.: 50.

Вступ. Трансформаційні процеси у фінансовому секторі (ФС) мають бути адекватними потребам як окремих економічних агентів, так і суспільства загалом, результативними, ефективними й якісними. Від цього залежить подальший поступальний розвиток не лише ФС як такого, його сегментів і фінансових інститутів, а й національної економіки загалом. Утім, сьогодні відсутні усталені чітко обґрунтовані підходи до оцінки якості трансформаційних процесів в національній економіці загалом і її ФС зокрема, необхідні критерії й індикатори такої оцінки, а також порогові значення останніх. Відтак, зазначені проблеми потребують якнайшвидшого розв'язання.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Проблематикою оцінки якості трансформаційних процесів загалом та у ФС національної економіки, його сегментах і фінансових інститутах зокрема переймалися такі вітчизняні і зарубіжні дослідники, як В. Архипова, Р. Ахметов, Л. Берталанфі (L. Bertalanffy), З. Боді (Z. Bodie), О. Брижак, О. Гетьман, І. Голощапова, О. Єрмоленко, С. Єрохін, А. Ізе (A. Ize), Є. Карпуніна, О. Корнева, Л. Крюков, К. Лазарчук, С. Любимцева, А. Максимов, Р. Мертон (R. Merton), О. Новосьолова, В. Панкова, В. Полтерович, О. Солнцев, М. Столбов, А. Торре (A. de la Torre), Е. Феєн (E. Feijen), С. Хантінгтон (S. Huntington), А. Царьков, Є. Цепілова, В. Шимов та ін. Проте, вироблення однозначних підходів до формування комплексної системи оцінки якості трансформаційних процесів у ФС не отримало логічного завершення.

Відтак, метою даної статті є уточнення теоретико-методологічних засад оцінки якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки.

Результати дослідження. *Якість трансформаційних процесів у ФС національної економіки значною мірою (звичайно, поряд з іншими чинниками) залежить від комплексності, обґрунтованості, об'єктивності, точності і несуперечливості її оцінки (рис.1), яка може бути як ретроспективною, так і поточною і прогнозною (потенційною).*

Розпочинаючи оцінку якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки, слід пам'ятати, що **оцінці мають підлягати такі процеси як загальносекторального, так і сегментарного характеру**, оскільки в першому випадку мова має йти, насамперед, про *синергетичний ефект*, а в другому — про *специфіку функціонування і розвитку певних сегментів фінансового ринку та його фінансових інститутів, а, відтак, і про трансформаційних процесів у них.*

Рис. 1. Напрями та підходи до оцінювання якості трансформаційних процесів у ФС (авторська розробка)

Поряд з цим оцінці мають підлягати *економічні, фінансові, соціальні, організаційні, інституціональні, технологічні, інформаційні; еволюційні і революційні трансформації*.

При цьому, на наш погляд, оцінюватись має і досягнутий у ході трансформаційних процесів *ступінь модернізації*, тобто системного процесу цільових змін, що наближають країну, суспільство, державу та їх підсистеми до перспективних обрисів, що відповідають усім сучасним базовим цінностям, вимогам і викликам глобалізації — нинішнього етапу розвитку цивілізації.

Утім поширеність, простота, застосовність до зміни об'єктів найрізноманітнішої природи часом створюють неоднозначність, неадекватність в смислово вираженні процесу модернізації[1, с.19,33].

При цьому не можна сліпо копіювати зарубіжний досвід, оскільки *вестернізація* без *модернізації*, тобто поверхове засвоєння західних принципів і руйнування власних традицій, є реальною небезпекою[2, с.75].

На наше переконання, оцінювати потрібно *характер трансформаційних процесів у ФС*, виокремлюючи серед них *суто формальні і реальні*, а також розмежовувати *форсований розвиток і якісне зростання ФС*.

В оцінці якості трансформаційних процесів у ФС важливе місце має належати оцінці їх *глибини, інтенсивності, вектору, послідовності й швидкості, ступеня досягнення бажаних параметрів*. Причому формування проміжних результатів не знецінює загальну мету, а поєднує сьогоднішнє з перспективами, визначаючи швидкість проведення реформ. Необхідно встановити і формалізувати стартові й кінцеві позиції для кожної конкретної програми змін. Задекларовану мету необхідно представити у вигляді кількісних й якісних показників і обрати зовнішні і внутрішні орієнтири для порівняння[3, с.134].

Ступінь перетворень може оцінюватися за їх результатом: відбулося *кардинальне переродження* системи чи лише *деяке її вдосконалення*, тобто це: а) перехід на новий щабель, етап як стрибок чи б) модернізація в рамках одного й того ж етапу. Перші три щаблі кількісної і якісної зміни системи відповідають її модернізації, коли якісні зміни не настільки суттєві, останні два — перехід на новий етап. Оскільки *якісні зміни* можуть бути як *прогресивними*, так і *регресивними*, то і *перетворення економічної системи* можуть бути як *прогресивними*, так і *регресивними*[4, с.29].

Результати трансформації можуть мати не лише *кількісну*, але й *альтернативну* («так», «ні»), а також *якісну* характеристики, вимірювану на основі рейтингових, бальних, вагових і експертних оцінок, інтегрованих за допомогою спеціальних методик[5, с.73]. При цьому слід брати до уваги і можливість *серединності оцінок, наявності певного діапазону вимірювання таких характеристик, визначення більш раціонального і зваженого сценарію здійснюваних трансформацій*. Причому подібні оцінки мають супроводжуватись визначенням, як прихильників, так і медіаторів і супротивників трансформаційних процесів. **А, відтак, потрібна чітка категоризація й індикація ознак зазначених оцінок.**

Скажімо, супротив суспільства інноваціям може бути оцінений на мікрорівні (частка жорстких «рамкових» особистісних переконань у загальній кількості переконань) чи на макрорівні (частка інновацій, соціально не реалізованих, у загальній кількості інновацій)[6, с.44].

Для оцінки змін взаємовідносин основних економічних агентів і системи індикативних показників можуть використовуватись *узагальнюючі оцінки взаємовідносин, структурні оцінки*, а також *одинарні оцінки окремих економічних агентів*. Узагальнюючою оцінкою ефективності функціонування слугує *ступінь досягнення стратегічної мети*, що міститься в тій чи іншій стратегії. До структурних оцінок можна віднести оцінки, що *характеризують утворену модель загалом*. Серед них: *наявність цілепокладання, конфігурація, кількість задіяних економічних агентів, особливості ядра, функціонування горизонтальних і вертикальних зв'язків, розвиненість зворотних зв'язків*. До одинарних належать оцінки, що характеризують окремі елементи моделі[7, с.11-12].

Утім, при проведенні оцінки якості трансформаційних процесів у ФС економіки слід брати до уваги, що розвиток останнього є *певною мірою інерційним* внаслідок повільності зміни рівня добробуту і диференціації доходів економічних агентів, розвитку інститутів, ступеня і характеру інтеграції в глобальні ринки. Хоча окремі дослідники, ведуть мову про «*спіраль фінансових інновацій*» (*financial innovation spiral*), що являє собою випереджаючий розвиток ФС стосовно об'єктивних умов завдяки фінансовому інжинірингу і взаємному посиленню зароджуваних сегментів фінансового ринку[8].

Крім того, мірою реалізації трансформаційних процесів відбувається зменшення так званих *ринкових недосконалостей (frictions)*, до яких відносять, скажімо, *інформаційну асиметрію, великі транзакційні витрати, недосконалу конкуренцію*, що спричиняє значну зміну швидкості розвитку ринків різних фінансових інструментів. Так, проведені

дослідження засвідчили, що *ринки банківського кредиту, майнового страхування і держоблігацій* здебільшого випереджають за розвитком *ринки взаємних фондів, страхування життя і корпоративних облигацій*, що зумовлено різною їх чутливістю згадуваних недосконалоостей[9].

І, нарешті, необхідно враховувати, що кожній стадії фінансового розвитку країни відповідає своя *модель ФС*, під якою розуміють систему взаємопов'язаних характеристик, що відображають різні аспекти фінансового розвитку і дозволяють пояснити базові закономірності і результати функціонування фінансових посередників і ринків. А в процесі виявлення моделей ФС виходять з таких передумов:

якісні і кількісні показники розвитку ФС можуть бути поділені на групи, які відповідають різним аспектам розвитку: *охоплення фінансовими послугами (інклюзивність); глибина фінансового посередництва; глибина фінансових ринків; стабільність ФС; його ефективність; блок характеристик, що головним чином відображають рівень конкуренції між фінансовими посередниками й їх взаємозв'язок з зовнішнім світом;*

з огляду на значну кількість індикаторів, що характеризують той чи інший аспект, для отримання інтегральної оцінки кожного з них необхідно використання методів зниження розмірності вихідних даних;

співвідношення інтегральних оцінок різних аспектів фінансового розвитку характеризує модель ФС;

можлива кількість моделей ФС априорно не обмежується, хоча і передбачається невеликою внаслідок того, що відмінності між країнами з окремих аспектів фінансового розвитку при порівняльному аналізі достатньо великої кількості країн можуть виявитися несуттєвими, що дозволяє розглядати дві чи більше країн як один кластер[10, с.7].

А порівняння *моделей ФС* різних країн слід здійснювати за допомогою 47 індикаторів, що характеризують шість аспектів його розвитку: *охоплення фінансовими послугами (інклюзивність), глибину фінансового посередництва, глибину фінансових ринків, стабільність посередників, ефективність посередників і блок інших ознак, що характеризують «якість» розвитку (конкуренцію, концентрацію, доларизацію, довгостроковість операцій, ступінь інтегрованості з зарубіжними інститутами тощо)*[10, с.9].

Комплексна характеристика моделей ФС виглядає таким чином (табл.1).

Оцінка трансформаційних процесів у ФС економіки, на наш погляд, може бути *теоретичною й емпіричною; кількісною і якісною; конкретно спрямованою і компаративною; частковою і повноцінною; деталізованою, багатофакторною і комплексною; незалежною, відомчою, самооцінкою економічних агентів; формальною і адекватною; об'єктивною і суб'єктивною; прямою і опосередкованою; плановою й спонтанною; ретроспективною, поточною, ймовірнісною і прогностичною; одноразовою, поетапною і перманентною; економетричною й індикативною; рейтинговою і бальною; попередньою і остаточною; основною і додатковою; оптимальною.*

Незважаючи на достатньо високий рівень дослідження кількісного виміру структурних змін в національній економіці, їх якісний вимір залишається недостатньо дослідженим. **Дуже важливо визначити критерії і методи, що дозволяють однозначно поділити зміни на позитивні і негативні. Утім, багатоаспектність функціонування ФС національної економіки істотно ускладнює таке розмежування.**

Важливим аспектом оцінки якості трансформаційних процесів у ФС є розмежування оцінок їх впливу на *зростання і розвиток* останнього і національної економіки загалом, що зумовлено неоднозначним сприйняттям цих характеристик, оскільки зростання означає збільшення розмірів завдяки асиміляціям² і нарощуванню, а розвиток — розширення і реалізацію потенційних можливостей в цілях удосконалення, модифікації. Зростати — означає збільшуватися кількісно, а розвиватися — поліпшуватися якісно, ставати різноманітніше. Кількісне зростання і якісний розвиток підпорядковуються різним законам і дають різні результати[11].

² Асиміляція (лат. assimilatio) – дія за значенням робити когось, що-небудь подібним до себе, перетворювати на свій лад.

Таблиця 1

Зведена характеристика моделей фінансового сектору за кластерами

Характеристика	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Назва моделі	«Автономні»	«Перегрті лідери»	«Збалансовані лідери»	«Молодші партнери»
Загальна характеристика моделі	Опора на власні фінансові ресурси, як правило, завдяки доходам від сировинного експорту. Пріоритетна роль бюджетних і міжфірмових каналів перерозподілу фінансових ресурсів, обмежена потреба в перерозподілі через посередників	Деяке переважання ринків над посередниками; надзвичайно сильна інтеграція в світові ринки капіталу, сильні національні фінансові інститути й інфраструктура фінансових ринків; «бульбашки» на ринку іпотеки і нерухомості	Деяке переважання посередників над ринками; гармонійно включені в світові ринки капіталу, сильні національні фінансові інститути і інфраструктура фінансових ринків	Опора на імпорт довгострокових зовнішніх ресурсів і висока довіра населення до банків, що забезпечує наближення до показників країн-лідерів
Показники фінансового розвитку, що визначають профіль кластера	Ринкова влада, прибутковість і ліквідність банків, показники охоплення фінансовими послугами	Надмірна глибина інститутів і ринків	Глибина інститутів ринків, їх відносна стабільність	Довгостроковість банківських кредитів і депозитів, частка іноземних банків на ринку
Структура ФС	Переважно банкоорієнтована	Головний критерій — ефективне виконання функцій посередниками і ринками	Головний критерій — ефективне виконання функцій посередниками і ринками	Банкоорієнтована
Правові доктрини, що відображають принципи регулювання ФС	Французька	Британська, скандинавська, німецька	Британська, французька, німецька	Німецька, спадщина соціалістичної системи права в країнах ЦСЄ; певний вплив французької правової доктрини
Ступінь втручання держави в ФС	Сильний	Помітний (наслідок подолання кризи)	Обмежений	Значний
Ступінь фінансової відкритості	Помірний	Дуже високий	Високий	Достатньо високий
Ступінь інтеграції регулювання і нагляду ФС	Помірний	Дуже високий	Високий	Достатньо високий

Джерело: [10, с.29-30]

Важливим аспектом оцінки якості трансформаційних процесів у ФС є розмежування оцінок їх впливу на *зростання* і *розвиток* останнього і національної економіки загалом, що зумовлено неоднозначним сприйняттям цих характеристик, оскільки зростання означає збільшення розмірів завдяки асиміляціям³ і нарощуванню, а розвиток — розширення і реалізацію потенційних можливостей в цілях удосконалення, модифікації. Зростати — означає збільшуватися кількісно, а розвиватися — поліпшуватися якісно, ставати різноманітніше. Кількісне зростання і якісний розвиток підпорядковуються різним законам і дають різні результати[11].

Не менш важливим уявляється визначення *структурних зрушень*, що відбуваються внаслідок трансформаційних процесів, та під якими розуміються:

якісна зміна взаємозв'язків між співставними елементами макроекономічної системи, зумовлена нерівномірною динамікою[12, с.43];

масштабна структурна зміна, що відбувається на обмеженому інтервалі, добре ідентифікована і реєстрована[13, с.21; 14, с.46];

³ Асиміляція (лат. assimilatio) – дія за значенням робити когось, що-небудь подібним до себе, перетворювати на свій лад.

чинник, що зумовлює динаміку економічного розвитку[15];

зміна матеріально-речової (галузевої, відтворювальної, технологічної) і соціально-економічної будови економічної системи, взаємозв'язків між її елементами, що спричиняють зміну матеріально-речових (еволюційну) й соціально-економічних (революційну) системних властивостей[16, с.9; 17].

За допомогою методу статистичного аналізу чинників розвитку мезорівня господарського комплексу (*shift-share analysis*) можна розкласти агрегований показник на національне, галузеве і регіональне зрушення, а декомпозиції продуктивності — обґрунтувати внутрі- і міжгалузеві компоненти[18, с.7-9].

Поєднання описових статистик динаміки *економічних індикаторів ефективності* з показниками *структурних зрушень (shift-share)* дозволяє оцінити, наскільки ефективні використовувані способи і прийоми управління, ступінь відповідності досягнутих індикаторів поставленим цілям, а також дозволяє своєчасно вносити корективи в стратегії і програми розвитку з урахуванням безперервно мінливих зовнішніх умов діяльності суб'єктів трансакційних інтеракцій як на внутрішньому ринку, так і на міжнародному[19, с.117].

Оцінка структурних зрушень може включати вимір *абсолютних приростів/темпів зростання частки структурних складових системи і зведену кількісну характеристику структурних зрушень загалом*.

Повніший аналіз структурних зрушень здійснюється з використанням *зведених індексів*. В економічній літературі існують два основних підходи до побудови зведених індикаторів структурних зрушень, що дозволяють визначити характер асиметрії досліджуваної сукупності елементів або міру розходження таких елементів. *Стохастичний підхід* до побудови зведених індикаторів структурних зрушень передбачає побудову індивідуальних індексів для всіх елементів сукупності для кожної пари порівнюваних періодів. Індикатором структурних зрушень є міра розсіювання розподілу індивідуальних індексів, а міру розташування визначає зведений економічний індекс. При цьому зведені індекси структурних зрушень більше підходять для аналізу зрушень у ціновому аспекті.

Альтернативою стохастичного підходу є *векторний*, що передбачає побудови пари векторів для кожної пари аналізованих періодів.

Стохастичний і векторний підходи дуже подібні щодо побудови зведених індикаторів структурних зрушень. Згідно з обома, рух системи як цілого описується зведеним економічним індексом, а відносний рух всередині системи — зведеним індексом структурних зрушень.

Залежно від того, які завдання аналізу структурних зрушень, застосовуються відповідні індикатори: для аналізу інтенсивності структурних зрушень — *ланцюговий індекс структурних зрушень*, що базується на порівнянні поділених фіксованою кількістю періодів і визначає зведену кількісну оцінку структурних зрушень на одному часовому кроці.

Утім, цей індикатор показує лише ступінь когерентності зміни індивідуальних індексів. Якщо в підсумку дослідження значення даного індикатора вказують на значні відмінності в динаміці сукупності індивідуальних індексів протягом кількох послідовних часових інтервалів, то це не означає, що за всі розрахункові періоди пропорції між елементами значно змінились, як і не слідує, що пропорції залишились незмінними.

При аналізі структури сектору економіки і дослідженні динаміки структурного зрушення як основного перетворюючого чинника *ланцюговий індекс структурних зрушень* дозволяє встановлювати, в якому із послідовних інтервалів часу структура піддалась сильнішій зміні, а в якому — слабкішій. Основною умовою аналізу ланцюгового індексу структурних зрушень є чітке визначення часових інтервалів, а головним недоліком аналізу інтенсивності структурних зрушень — неможливість визначення ступеня поступальності структурних зрушень.

Для вирішення даної проблеми сучасні економетричні методи мають такий індикатор, як *базисний індекс структурних зрушень*, що передбачає порівняння довільних періодів і дає кількісну оцінку структурних зрушень у певному часовому періоді, тобто дозволяє проаналізувати поступальність структурних зрушень. Такий аналіз уможливорює визначення, якою мірою в основі структурних зрушень лежить тенденція, а якою мірою вони є лише результатом нерегулярних коливань[20, с.155-156].

Водночас, більшість існуючих теоретико-методологічних підходів до оцінки якості і розмірів структурної трансформації мають низку недоліків, пов'язаних з відсутністю необхідної для розрахунків статистичної бази, оцінкою розрізаних параметрів структурного зрушення, неможливістю отримання змістовної інтерпретації отриманих результатів[21, с.62].

Поряд з оцінкою структурних зрушень внаслідок трансформаційних процесів у ФС економіки необхідна й оцінка *параметричних зрушень* практики, що склалася, стосовно розрахункових (умовно оптимальних, тобто кращих із можливих за сукупністю умов в обставинах, що склалися) параметричних еталонів.

Очікувані результати технологічних зрушень, разом з супутніми інституціональними змінами, правомірно оцінювати, виходячи з їх передбачуваного впливу на рівень ефективності (продуктивності основних чинників виробничих обсягів сектору і одночасно на зміни цінних й інших вартісних параметрів. Такі оцінки можуть отримуватись за допомогою *методів порівняльного аналізу*, використовуючи як нормативні рівні ефективності передові зарубіжні рівні.

Не менш складне завдання оцінки *дискретних інституціональних зрушень, автономних від технологічних змін на секторальному рівні*. Вони прямо проявляються в зміні цінних й інших вартісних пропорцій на окремих ринках і навіть сукупності ринків і опосередковано через ефективність чинників секторного випуску, зокрема, продуктивності праці. Для оцінки цих ефектів може використовуватись низка *поведінкових моделей*, що базуються на аналізі результатів подібних попередніх інституціональних новацій. Утім, як свідчить досвід, таке моделювання має завчасно приблизний характер і розраховано на вибір найкращого варіанта з обмеженої кількості можливих альтернатив дискретних інституціональних зрушень.

При цьому малі чи інкрементальні (покрокові) прирощення оцінюються через взаємозв'язки в рамках структурної моделі. Для цього цілком правомірне використання традиційних методів диференціального і економетричного аналізу і, за поширеною думкою, моделей, запозичених з *теорії синергетики*[22, с.25-26].

Водночас, слід брати до уваги і ймовірність виникнення *структурних криз*, тобто: тривалих криз якоїсь важливої галузі/групи гомогенних галузей, що охоплюють певну сферу економіки, зумовлених фундаментальною диспропорційністю між виробництвом і споживанням, що часто супроводжуються помітними змінами цінних пропорцій[23-25];

специфічної фази розвитку господарського комплексу, зумовленої протиріччями технологічного прогресу (технологічних укладів) в рамках «довгих хвиль» економічної динаміки[26, с.28-34].

Прихильники *неокласичної школи* при використанні терміну «криза» дисбаланс структури господарського комплексу пояснювали різким порушенням макроекономічної рівноваги, що вимагає негайного усунення. Передумови появи *диспропорцій* одні економісти пояснювали чинниками *внутрішньої пропозиції*, інші — *внутрішнього попиту*, треті — *еволюцією попиту і пропозиції на зарубіжних ринках*. *Теорія диспропорційності*, що розкривалась Ж. Б. Сейємом, М. І. Туган-Барановським, Й. Шумпетером, А. Афгальоном, Р. Харродом, Дж. Хіксом через поодинокі і загальні диспропорції, поділяє їх на короткострокові, властиві всім економічним формаціям, а відтак, — рівням господарської діяльності, і довгострокові, зумовлені потрясіннями всієї економіки, які продовжуються тривалий час.

Комплексний підхід до дослідження і систематизації структурних процесів уможливує використання різних методологічних концепцій з розробкою інтегрального показника *структурної динаміки*, що вимагає уточнення визначення терміну «*структурна трансформація*» з урахуванням потреб розвитку кожної економічної системи[27, с.179]. При цьому зазначений термін тлумачиться як:

перетворення (структури) складної економічної/соціально-економічної системи, в якій пріоритети зміщуються в бік наукової організації системи освіти і створення економіки знань[28, с.57], спряжене з її докорінним зламом і зміною вектора розвитку[29; 30, с.17; 31];

поступальний, якісний рух, без стрибків і катаклізмів єдиної, ієрархічної цілісної системи, що має характер структурно-інвестиційного маневру і передбачає як економічне регулювання, упереджує орієнтацію ринкових агентів на зростання інвестиційного попиту, для досягнення якого є виробничо-технологічний потенціал, так й інвестиційну експансію[32, с.32-33];

період руху, що зумовлюється середньо-, довго- і наддовгостроковою циклічною динамікою, включає й об'єднує фази кризи, депресії й інноваційного оновлення, докорінно змінює соціально-економічну систему, темп і взаємодію розвитку її елементів[33; 34; 35, с.36-37];

новий кількісний й якісний стан взаємозв'язків підсистем економічної системи з оптимізацією вектора розвитку на основі динамічних змін еволюційного і кумулятивного характеру з використанням ресурсного і кризового потенціалу, що забезпечують стійкий довгостроковий розвиток[27, с.181].

Оцінювання якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки, на наш погляд, — процес неоднозначний, оскільки, по-перше, в цьому плані можна розглядати як вплив здійснюваних трансформацій на якісний стан об'єктів, що піддаються їх впливу, так і як якість трансформацій як таких. По-друге, трансформаційні процеси в ФС національної економіки можуть бути позитивними і негативними; загальними, конкретними і специфічними; масштабними і незначними; системними і точковими; інтенсивними й екстенсивними; пріоритетними і другорядними; стимульованими і стримуваними; різноспрямованими; ресурсними, технологічними, інституціональними, організаційними, ціннісними, поведінковими; в часі і просторовими; болісними, конфліктними й неконфліктними, а також відбуватись з різними витратами. По-третє, оцінці мають підлягати як очікувані, так і фактичні результати трансформаційних процесів у ФС.

Значущість об'єктивної оцінки трансформаційних процесів у ФС національної економіки полягає в тому, що вона спроможна науково обґрунтувати можливості і перепони стійкому розвитку національної економіки загалом і ФС зокрема, а також його сегментів і фінансових інститутів. Фундаментальна наука може пояснити ще не досліджені явища, передбачити перспективи розвитку системи, що вивчається, і підказати шляхи управління ними[36]. Поряд з цим, оцінка якості трансформаційних процесів у ФС дозволяє в подальшому уникнути помилок його реформування, мінімізувати виклики, загрози і ризики його функціонування, убезпечитися від фінансового «зараження» (хвильового («зараження» на рівні розвинених країн), мусонного (передача фінансових стресів від розвиненої країни/групи країн державі/ам з ринками, що розвиваються і формуються), інтеграційного (від держави/групи держав з ринком, що розвивається чи формується, більш інтегрованих в глобальну економіку країнам з аналогічної категорії держав з менш інтегрованими в глобальну фінансову систему ринками), агентського (специфікує вищенаведені ефекти): поширення «інфекції» між глобальними фінансовими ТНК) і міжринкового («зараження» глобальних фінансових ринків) з світової фінансової системи в національній ФС[37, с.103, 105].

Оцінка якості трансформаційних процесів у ФС може здійснюватися за допомогою *відтворювального* (фінансовий сектор розглядається як відносно замкнена система/підсистема національної економіки, оцінюються ті чинники, що можуть забезпечити найкращі результати його функціонування); *поведінкового* (у взаємозв'язку з іншими секторами національної економіки); *компаративного* (порівняно з результатами трансформаційних процесів різних секторів національної економіки й ФС зарубіжних країн); *цивілізаційного*; *формаційного*; *інституціонального*; *досконало-, продукто-, процесо-, споживач-, вартісноорієнтованого; комплексного (системного/інтегрального)* підходів.

При цьому використовуватимуться такі методи, як: *балансовий; статистичний, коефіцієнтний/індексний; економіко-математичні; графічний; SWOT-аналізу; ймовірнісний; експертний.*

Кількісна та якісна оцінка трансформаційних зрушень ФС може здійснюватись за допомогою розрахунку показників *глибини трансформаційного зрушення* — як різниці між значенням кількісного показника в поточному та базовому періоді; *швидкості трансформаційного зрушення* — як різниці глибини трансформаційного зрушення базового та поточного періоду, поділеної на час його перебігу; *інтенсивності зрушень*. Це дозволяє визначити *вектор трансформаційних перетворень*, оскільки враховує складність і непередбачуваність впливу комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників. Швидкість зрушень, як і глибину, можна виміряти як у відносних показниках (частках, вагах, індексах), так і в абсолютних величинах (наприклад, грошових одиницях), вона є нерівномірною в різних проміжках часу. Трансформація характеризується зрушеннями, оцінку яких можна провести шляхом групування критеріальних показників, за якими варто визначити їх масу як основного показника трансформацій[38].

При цьому в центрі уваги мають бути видозміни фінансових потоків, що характеризуються мірою їх збалансованості (приплив — відплив) і ліквідності (часова синхронізація джерел і зобов'язань), з'ясування їх чинників.

Причому методологія ідентифікації якості трансформаційних процесів має базуватись не на виборі одновимірного універсального показника, а багатокритеріальній оцінці, оскільки універсального ідентифікаційного критерію не існує, а визначені критерії є рівнозначними і взаємопов'язаними.

В оцінці якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки чільне місце має бути відведено *кваліметрії* (від лат. *quales* — «який, якої якості» і *metire* — «міряти, вимірювати») — науковій дисципліні, в рамках якої вивчаються, розробляються і вдосконалюються оціночні методики, спрямовані на кількісну оцінку якості оцінюваного об'єкта[39, с.151].

Оцінка якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки може, на наш погляд, здійснюватись за допомогою визначення зміни його внеску в ВВП країни; зміни фінансової глибини; поглиблення кредитного ринку, кредитного розриву, зміни рівня доларизації банківських активів і зобов'язань, присутності іноземного капіталу, обсягу трансакційних витрат, конкуренції в ФС; розвитку (підвищення капіталізації) фондового ринку, розвитку страхового ринку, зміни обсягу лізингових операцій, ступеня упровадження накопичувального рівня пенсійної системи; обсягів коштів взаємних фондів і валових портфельних іноземних інвестицій в акції, розвитку ринку факторингових послуг.

З урахуванням основних функцій інститутів вчені виокремлюють чотири критерії їх якості, які були апробовані за допомогою економетричних моделей: 1) статична ефективність, що передбачає здатність інститутів стимулювати поведінку економічних агентів, що скорочує соціальні витрати; 2) безпека чи передбачуваність, тобто здатність інститутів знижувати невизначеність у людських взаємодіях; 3) довіра чи законність — здатність інститутів створювати нормативну базу, яка дійсно зумовлює поведінку агентів; 4)

динамічна ефективність чи адаптація — можливість інститутів прогнозувати соціальні зміни чи принаймні стимулювати економічних агентів до змін.

Важливим аспектом оцінки якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки є визначення *перепон, що гальмують їх нормальний перебіг*.

Результативність і якість трансформаційних процесів має оцінюватись з огляду на визначення *ступеня досягнення передбачуваних наслідків, з'ясування чинників, які спричинили відхилення від бажаних параметрів, для розробки заходів з усунення виявлених проблем, недоліків і невирішених питань з виокремленням належних імперативів (вимог, наказів) і пріоритетів*.

При цьому предметом аналізу й оцінки мають бути як загальні, так і специфічні чинники. Використовуваний в *теорії конкурентних переваг М. Портера* термін «*специфічні чинники*» є практично синонімічним стосовно однієї з базисних категорій нової інституціональної теорії — «*специфічні ресурси (активи)*». Обидва поняття означають наявність таких властивостей продукту (це стосується і продукту, пропонованого в фінансовому секторі — О. Б.), які на відміну від фізичних характеристик залежні від економічного середовища. За О. Уільямсоном, *специфічними (specific assets)* є такі активи, які є результатом спеціалізованої інвестиції і не можуть бути перепрофільовані для використання в альтернативних цілях чи альтернативними користувачами без втрат в їх виробничому потенціалі[40]. Економічний критерій специфічності активу виражений таким чином: якщо цінність і ефективність ресурсу за даного варіанту його використання вище, ніж за будь-якого іншого, то він зватиметься специфічним на відміну від загального чи універсального, який оплачується однаково як в даній організації (фінансовому інституті — О. Б.), так і в будь-якій іншій, у тому числі і на відкритому ринку[41, с.14].

Оцінці, на наш погляд, має піддаватись і весь *перелік використовуваних інструментів фінансового регулювання і внесок фінансових регуляторів у підвищення конкурентоспроможності національної економіки, а також конформізм суб'єктів фінансового сектору* як необхідна умова індивідуального внеску в результати системного розвитку і участі в розподілі і споживанні, що спирається на цей внесок. При цьому слід зазначити, що розширене тлумачення конформізму зумовлює фокусування уваги на вербальності вбудовування різних суб'єктів (від індивіда до суб'єктного втілення величезного просторового господарства) в систему, що розвивається. Конформізм як об'єктивно зумовлений процес є конформуванням, в ході якого має місце як адаптація суб'єкта, який вбудовується, до особливостей системи, що його приймає, так і зустрічне пристосування системи до особливостей зазначеного суб'єкта. Конформування забезпечує нерозривний зв'язок усіх численних суб'єктних компонентів суспільно-господарського життя, дозволяючи узгоджувати їх інтереси й інтерес усієї системи (в нашому випадку — ФС — О. Б.) як інтегрованого суб'єкта, а також органічно включити всі специфічні здібності даних компонентів в процес розвитку органічної системної цілісності. А до дослідження цього мають бути задіяні пізнавальні можливості *системного й інституціонального підходів*[42, с.96, 98].

Поряд з цим, О. Луняков[43, с.44], проаналізувавши фундаментальні напрацювання економічної наукової думки щодо детермінант і економічної природи виникнення нестабільності ФС, згрупував їх на: *прототеорії* (заклали основи для розуміння економічної природи проциклічності ФС), *проциклічні теорії* (описують механізм ендогенного накопичення диспропорцій у ФС), *адаптивні теорії* (розкривають екзогенну природу фінансової нестабільності) за низкою критеріїв.

Оцінка якості фінансових послуг, що надаються в післятрансформаційний період, можуть оцінюватись за *досконалоорієнтованим* (якість послуги як синонім досконалості), *продуктоорієнтованим* (якість як набір корисних властивостей, притаманних кінцевому варіанту надання послуги), *процесоорієнтованим* (якість послуги розглядається як

відповідність стандартам її надання), *споживачорієнтованим* (основна увага приділяється зовнішнім чинникам забезпечення якості послуги; якість послуги — рівень задоволення потреби споживача) і *вартісноорієнтованим* (якість послуги асоціюється з витратами на їх надання та ціною для споживача) підходами[44, с.302-304].

На наш погляд, до вищезазначених оцінок доцільно додати: *кількість і асортимент пропонованих послуг; кількість послуг, наданих у встановлені терміни; кількість скарг на культуру обслуговування.*

Оціненими мають бути і *трансформаційні й трансакційні витрати, вигоди реформування і реформені обтяження та компенсації* в ФС.

Так, О. Сухарев зазначає, що теорія Д. Норта з точки зору методологічної результативності мала б лише описове значення, якщо б в її структуру не були введені поняття трансакційних і трансформаційних витрат. Без аналізу цих витрат неможливо оцінити, пояснити, описати і спрогнозувати довгострокові можливості економічних систем. Використання кількісного методу оцінки трансакцій і трансформації в економічній системі перетворює систему поглядів і досліджень Д. Норта й його послідовників в наукову теорію, оскільки якісні оцінки поєднуються з кількісними вимірами, а інтерпретація історичних подій і фактів, що мають економічні наслідки, стає переконливою[45, с.29].

Трансакційні витрати є вартісною оцінкою економічного інституту. Ефективність інститутів, безсумнівно, оцінюється за величиною трансакційних витрат, хоча пропонується використовувати уявлення про дисфункції, яке дає низку додаткових критеріїв оцінки ефективності інститутів/інституціональної ефективності. Тому оцінка за трансакційними витратами є лише однією з необхідних. Однак якісні стани інститутів дуже сильно впливають на умови, рівень і якість життя економічних агентів, тому й потрібні додаткові критерії, включаючи оцінку *рівня дисфункціональності інститутів і економічних підсистем*[46, с.49].

Водночас, дослідження показали, що трансакційні витрати зростають, але системи розвиваються. Одними трансакційними витратами не можна виміряти ефективність інститутів й економічних систем. Якщо ефект від застосування інституту оцінюється параметром S , а трансакційні витрати Tr , то чи не краще використовувати показники: *трансакційної віддачі* (S/Tr), чи *трансакційної місткості* (Tr/S), або інші показники співвідношення результатів і витрат. Можуть бути показники як середньої, так і граничної трансакційної віддачі чи трансакційної місткості. Абсолютно зрозумілі з точки зору розрахунку показники в публікаціях перетворюються, наприклад, в «трансакційну швидкість приросту чогось». Це спричиняє наукоподібність текстів, але мало що дає інституціональній теорії[47, с.50].

Здійснювана трансформація ФС має супроводжуватись адекватним *нормативно-правовим супроводом*. Ось чому загальна оцінка якості трансформаційних процесів має включати моніторинг застосовуваного при цьому *чинного законодавства та знову розроблюваних нормативно-правових актів* не лише щодо їх корупціогенності, а й ясності, чіткості, прозорості й потенціалу їх довільного тлумачення[48], оскільки їх надлишкова складність і неоднозначність є істотною перепорою їх адекватного використання, а, відтак, низького рівня правозастосовної практики. Недаремно, на думку британських експертів, заплутаність й громіздкість мови викладення офіційних документів підвищує складність контактів з бюрократичним апаратом і рівень трансакційних витрат[49].

Оцінці має піддаватись і *залежність якості трансформаційних процесів у ФС від його попереднього стану*. Так, граничною формою залежності від попереднього розвитку, що має безпосереднє відношення до змін в розташуванні рівноваги і означає, що швидкоплинні події можуть мати істотні наслідки, є *гістерезис*. Феномен *гістерезису* (греч. $\sigma\epsilon\rho\eta\sigma\iota\varsigma$ — «відстаючий») — властивість систем, миттєвий відклик яких на прикладені до них впливи залежить в тому числі і від їх поточного стану, а поведінка системи на інтервалі часу багато в чому визначається її передісторією[19, с.114].

Загалом, на наш погляд, складовими оцінки якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки є (рис.2).

Рис. 2. Складові оцінки якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки (авторська розробка)

Швидкість трансформаційних процесів в складних економічних системах така, що найбільш запитувані *експрес-механізми діагностики*. Блискучим прикладом такого механізму є відома *модель конкурентного аналізу («ромб»)* М. Портера [50].

Не менш важливо, на наш погляд, при оцінці якості трансформаційних процесів у ФС враховувати *двоїстий характер прояву ризиків* у цій сфері: 1) як чинників розвитку трансформаційних процесів; 2) як здатності трансформаційних процесів генерувати ризики, що безпосередньо відбивається на статус-кво системи ризик-менеджменту.

Висновки. Таким чином, для повноцінної оцінки якості трансформаційних процесів у ФС національної економіки необхідний комплексний підхід, що базується на досягненнях фундаментальної науки і емпіричних дослідженнях і враховує всі можливі наслідки здійснюваних трансформацій, визначення отримуваних при цьому ефектів в усіх їх проявах. А для цього потрібні подальші дослідження специфіки трансформаційних процесів у ФС національної економіки, розбудови прогнозно-аналітичної системи для їх оцінки та передбачення у ФС загалом та в розрізі його складових, з'ясування критеріїв й індикаторів оцінки їх якості.

Література

1. Шимов В. Н. Модернизация национальной экономики — императив времени / В. Н. Шимов, Л. М. Крюков // Белорусский экономический журнал. — 2013. — № 2. — С. 18—42.
2. Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / S. P. Huntington. — New York : Simon & Schuster, 1996. — 367 p.
3. Бражников М. А. Организационные проблемы внедрения изменений / М. А. Бражников, И. В. Хорина // Вестник Самарского государственного технического университета. — 2014. — № 2. — С. 127—138. — (Серия «Экономические науки»).
4. Карпунина Е. К. Трансформация как способ развития экономической системы / Е. К. Карпунина // Вестник ТГУ. Гуманитарные науки. Экономика. — 2011. — Вып. 4. — С. 27—35.
5. Гетьман О. А. Визначення закономірностей між побудовою організаційної структури та ефективністю роботи організації / О. А. Гетьман // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2014. — № 47. — С. 70—76.
6. Корнева О. Ю. Социально-экономические аспекты модернизации экономики / О. Ю. Корнева, Е. В. Лазарчук // Вестник Череповецкого государственного университета. — 2012. — № 1. — Т. 2. — С. 42—45.
7. Максимов А. Г. Трансформационные модели взаимоотношений власти, бизнеса, гражданского общества: на пути становления инновационной экономики / А. Г. Максимов, А. С. Царьков // Вестник ВГУ. — 2012. — № 2. — С. 11—20. — (Серия «Экономика и управление»).
8. Merton R. Design of financial systems: towards a synthesis of function and structure / R. Merton, Z. Bodie // Journal of Investment Management. — 2005. — Vol. 3. — № 1. — P. 1—23.
9. Torre A. Financial development: structure and dynamics / A. de la Torre, E. Feyen, A. Ize // The World Bank Economic Review. — 2013. — Vol. 27. — Is. 3. — С. 514—541.
10. Столбов М. Сопоставление модели российского финансового сектора с моделями финансовых секторов других стран / М. Столбов, И. Голощапова, О. Солнцев, Е. Цепилова, Р. Ахметов, В. Панкова. — Москва : ЦБР, 2017. — 69 с.
11. Данилов-Данильян В. И. Экологический вызов и устойчивое развитие / В. И. Данилов-Данильян, К. С. Лосев. — Москва : Прогресс-Традиция, 2000. — 416 с.
12. Акаев А. А. О структурно-технологической парадигме технологической модернизации экономики / А. А. Акаев, С. Ю. Румянцева, А. И. Сарыгулов, В. Н. Соколов // Кондратьевские волны. — 2015. — № 4. — С. 23—53.
13. Сухарев О. С. Структурный анализ экономики / О. С. Сухарев. — Москва : Финансы и статистика, 2012. — 216 с.
14. Титов В. А. Методологические подходы к анализу структурных преобразований экономики / В. А. Титов // Транспортное дело России. — 2006. — № 12-IV. — С. 45—47.
15. Акаев А. А. Линейные аттракторы как мера оценки структурных изменений / А. А. Акаев, А. И. Сарыгулов, В. Н. Соколов // Экономическая политика. — 2010. — № 4. — С. 40—54.
16. Красильников О. Ю. Структурные сдвиги в экономике / О. Ю. Красильников. — Саратов : СГУ, 2001. — 183 с.
17. Perez C. Structural Change and Assimilation of New Technologies in the Economic and Social Systems / C. Perez // Futures. — 1983. — Vol. 15. — № 4. — P. 357—375.
18. Дедов Л. А. Индексный макроструктурный анализ экономической динамики. Основные понятия и приемы макроструктурного анализа / Л. А. Дедов. — Екатеринбург : УрО РАН, 2013. — 111 с.
19. Каткова М. А. Применение эффекта гистерезиса трансакций в моделировании институционально-неравновесной экономики / М. А. Каткова, В. А. Марков // Известия Томского политехнического университета. Социально-гуманитарные технологии. — 2014. — Т. 325. — № 6. — С. 112—119.
20. Шевченко И. К. Модели анализа структурных сдвигов в промышленном секторе экономики: специфика и параметрические характеристики / И. К. Шевченко, Ю. В. Развадовская // Известия ЮФУ. Технические науки. — 2013. — № 6. — С. 153—159.
21. Новосёлова О. В. Эффективность структурных преобразований экономики регионов России под углом зрения инвестиционной и инновационной политики / О. В. Новосёлова // Вестник ВЭГУ. — 2012. — № 1 (57). — С. 61—68.
22. Мартынов А. Модернизация как трансформация / А. Мартынов // Общество и экономика. — 2010. — № 6. — С. 3—30.

23. Бельчук А. И. Экономические кризисы современного капитализма: циклические, промежуточные и структурные / А. И. Бельчук. — Москва : Наука, 1981. — 328 с.
24. Куманин Г. Структурные кризисы в экономике капитализма: некоторые спорные вопросы / Г. Куманин // *Мировая экономика и международные отношения*. — 1982. — № 9. — С. 104—112.
25. Мануковский А. О. О некоторых аспектах структурных кризисов в экономике капитализма / А. О. Мануковский // *Мировая экономика и международные отношения*. — 1984. — № 2. — С. 88—94.
26. Полтерович В. М. Структурные преобразования и модернизация экономики / В. М. Полтерович. — Минск : Мисанта, 2013. — 210 с.
27. Шелегеда Б. Г. Методологические подходы к исследованию структурных трансформаций в развитии экономических систем / Б. Г. Шелегеда, О. Н. Шарнопольская, Н. В. Погорельская // *Вестник Пермского университета. Экономика*. — 2017. — Т. 12. — № 2. — С. 172—188.
28. Хузин Г. Г. Концепция и механизм трансформации структуры экономической системы / Г. Г. Хузин // *Финансы и кредит*. — 2011. — № 11. — С. 54—58.
29. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) / С. А. Єрохін. — Київ : Світ знань, 2002. — 528 с.
30. Любимцева С. В. Трансформация экономических систем / С. В. Любимцева. — Москва : Экономистъ, 2003. — 443 с.
31. Мельник Л. Г. Экономика и информатизация: экономика информатизации и информатизация в экономике / Л. Г. Мельник. — Сумы : Университетская книга, 2005. — 384 с.
32. Перский Ю. К. Конкурентный вектор структурной трансформации экономических систем: синтез эволюционного, институционального и иерархического подходов / Ю. К. Перский // *Журнал экономической теории*. — 2008. — № 4. — С. 29—40.
33. Яковец Ю. В. Глобальные экономические трансформации XXI века / Ю. В. Яковец. — Москва : Экономика, 2011. — 382 с.
34. Курнышева И. Р. Трансформация российской экономики: особенности и перспективы / И. Р. Курнышева. — Москва : Ин-т экономики РАН. Центр инвестиций и инноваций, 2002. — 408 с.
35. Манахова И. В. Трансформация социально-экономического содержания потребления в информационной экономике / И. В. Манахова // *Известия Саратовского университета*. — 2012. — Т. 12. — № 4. — С. 36—41.
36. Бергаланфи Л., фон. Общая теория систем — критический обзор / Л. фон. Бергаланфи // *Исследования по общей теории систем : сб. переводов / общ. ред. В. Н. Садовского и Э. Г. Юдина*. — Москва : Прогресс, 1969. — С. 23—82.
37. Архипова В. Институциональные источники финансовой нестабильности / В. Архипова // *Современная Европа*. — 2016. — № 5. — С. 103—114.
38. Потравка Л. О. Трансформація аграрного сектору економіки України : дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 — економіка та управління національним господарством / Л. О. Потравка. — Київ, 2017. — 452 с.
39. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — Москва : ИНФРА-М, 1999. — 479 с.
40. Уильямсон О. Экономические институты капитализма / О. Уильямсон. — Санкт-Петербург : SEV Press, 1996. — 702 с.
41. Игонина Л. Л. Конкурентоспособность национальной экономики: инновационные императивы и финансовые регуляторы / Л. Л. Игонина // *Экономический анализ: теория и практика*. — 2014. — № 7. — С. 12—20.
42. Ермоленко А. А. Концепт конформизма: новые возможности в исследовании трансформации экономических отношений / А. А. Ермоленко, О. В. Брижак // *Terra economicus*. — 2017. — Т. 15. — № 3. — С. 92—105.
43. Луняков О. В. Формирование, анализ и регулирование дисбалансов в финансовом секторе экономики Украины: дис. ... д-ра экон. наук : спец. 08.00.08 — деньги, финансы и кредит / О. В. Луняков. — Сумы, 2013. — 482 с.
44. Вітренко А. О. Розвиток сфери послуг в умовах постіндустріальних трансформацій : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.01 — економічна теорія та історія економічної думки / А. О. Вітренко. — Київ, 2017. — 521 с.
45. Сухарев О. С. Вопросы методологии институционального анализа: нормативные оценки и теория / О. С. Сухарев // *Журнал институциональных исследований*. — 2010. — Т. 2. — № 3. — С. 24—40.
46. Сухарев О. С. Новый институционализм: «ловушки», транзакционные издержки, «теорема Коуза» и время / О. С. Сухарев // *Terra economicus*. — 2012. — Т. 10. — № 3. — С. 39—57.
47. Литвинцева Г. П. Трудности институциональной экономической теории в современных исследованиях российских ученых / Г. П. Литвинцева // *Наукові праці ДонНТУ*. — 2013. — № 1. — С. 45—52. — (Серія : економічна).
48. Греф Г. О. Развитие и перспективы структурных институциональных реформ в российской экономике : автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.01 / Г. О. Греф. — Москва, 2011. — 30 с.
49. Bad Language: The Use and Abuse of Official Language. First Report of Session 2009–10 / House of Commons. Public Administration Select Committee. — London, 2009. — 52 p.
50. Королева Н. А. Диагностика конкурентоспособности во взаимодействии системных субъектов на мезоуровне организации экономических отношений / Н. А. Королева, Н. А. Хилько // *Вестник Адыгейского государственного университета*. — 2013. — № 1. — С. 63—68. — (Серия 5 : Экономика).

Стаття рекомендована до друку 10.09.2018

© Барановський О. І.

References

1. Shymov, V. N., & Kryukov L. M. (2013). Modernizaciya nacional'noj ehkonomiki — imperativ vremeni [Modernization of the national economy — the imperative of time]. *Belorusskij ehkonomicheskij zhurnal — Belorussian Economic Journal*, 2, 18—42 [in Russian].
2. Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
3. Brazhnikov, M. A., & Khorina, I. V. (2014). Organizacionnye problemy vnedreniya izmenenij [Organizational problems of introducing change]. *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo tekhnicheskogo universiteta — Bulletin of the Samara State Technical University*, 2, 127—138 [in Russian].

4. Karpunina, E. K. (2011). Transformaciya kak sposob razvitiya ehkonomicheskoy sistemy [Transformation as a way of development of the economic system]. *Vestnik TGU. Gumanitarnye nauki. Ehkonomika — Bulletin of TSU. Humanitarian sciences. Economy*, 4, 27—35 [in Russian].
5. Hetman, O. A. (2014). Vyznachennia zakonomirnosti mizh pobudovoiu orhanizatsiinoi struktury ta efektyvnistiu roboty orhanizatsii [Determination of regularities between the construction of the organizational structure and the effectiveness of the organization]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti — Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, 47, 70—76 [in Ukrainian].
6. Korneva, O. Yu., & Lazarchuk, E. V. (2012). Social'no-ehkonomicheskie aspekty modernizatsii ehkonomiki [Socio-economic aspects of economy modernization]. *Vestnik Cherepoveckogo gosudarstvennogo universiteta — Bulletin of the Cherepovets State University*, 1, 2, 42—45 [in Russian].
7. Maksimov, A. G., & Car'kov, A. S. (2012). Transformacionnye modeli vzaimootnoshenij vlasti, biznesa, grazhdanskogo obshchestva: na puti stanovleniya innovatsionnoj ehkonomiki [Transformation models of relations between power, business and civil society: on the way of establishing an innovative economy]. *Vestnik VGU — Bulletin VSU*, 2, 11—20 [in Russian].
8. Merton, R., & Bodie, Z. (2005). Design of financial systems: towards a synthesis of function and structure. *Journal of Investment Management*, 3(1), 1—23.
9. Torre, A., Feyen, E., & Ize, A. (2013). Financial development: structure and dynamics. *The World Bank Economic Review*, 27(3), 514—541.
10. Stolbov, M., Goloshchapova, I., Solncev, O., Tsepilova, E., Ahmetov, R., & Pankova, V. (2017). *Sopostavlenie modeli rossijskogo finansovogo sektora s modelyami finansovyh sektorov drugih stran [Comparison of the model of the Russian financial sector with models of financial sectors of other countries]*. Moscow: CBR [in Russian].
11. Danilov-Danilyan, V. I., & Losev, K. S. (2000). *Ehkologicheskij vyzov i ustojchivoe razvitie [The ecological challenge and sustainable development]*. Moscow: Progress-Tradiciya [in Russian].
12. Akaev, A. A., Rummyantseva, S. Yu., Sarygulov, A. I., & Sokolov, V. N. (2015). O strukturno-tehnologicheskoy paradigme tekhnologicheskoy modernizatsii ehkonomiki [On the structural and technological paradigm of technological modernization of the economy]. *Kondrat'evskie volny — Kondratieff waves*, 4, 23—53 [in Russian].
13. Sukharev, O. S. (2012). *Strukturnyj analiz ehkonomiki [Structural analysis of the economy]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
14. Titov, V. A. (2006). Metodologicheskie podhody k analizu strukturnyh preobrazovanij ehkonomiki [Methodological approaches to the analysis of structural transformations of the economy]. *Transportnoe delo Rossii — Transport business of Russia*, 12-IV, 45—47 [in Russian].
15. Akaev, A. A., & Sokolov, V. N. (2010). Linejnye attraktory kak mera ocenki strukturnyh izmenenij [Linear attractors as a measure of the estimation of structural changes]. *Ehkonomicheskaya politika — Economic Policy*, 4, 40—54 [in Russian].
16. Krasilnikov, O. Yu. (2001). *Strukturnye sdvigi v ehkonomike [Structural shifts in the economy]*. Saratov: SGU [in Russian].
17. Perez, C. (1983). Structural Change and Assimilation of New Technologies in the Economic and Social Systems. *Futures*, Vol. 15, 4, 357—375.
18. Dedov, L. A. (2013). *Indeksnyj makrostrukturnyj analiz ehkonomicheskoy dinamiki. Osnovnye ponyatiya i priemy makrostrukturnogo analiza [Index macrostructural analysis of economic dynamics. Basic concepts and techniques of macrostructural analysis]*. Ekaterinburg: UrB RAS [in Russian].
19. Katkova, M. A., & Markov, V. A. (2014). Primenenie ehffekta gisterezisa transakcij v modelirovanii institucional'no-neravnesnoj ehkonomiki [Application of the hysteresis effect of transactions in the modeling of an institutional-nonequilibrium economy]. *Izvestiya Tomskogo politekhnicheskogo universiteta. Social'no-gumanitarnye tekhnologii — Bulletin of the Tomsk Polytechnic University. Social and humanitarian technologies*, 6, 325, 112—119 [in Russian].
20. Shevchenko, I. K., & Razvadovskaya, Yu. V. (2013). Modeli analiza strukturnyh sdvigo v promyshlennom sektore ehkonomiki: specifika i parametricheskie karakteristiki [Models of analysis of structural shifts in the industrial sector of the economy: specificity and parametric characteristics]. *News of SFU. Tekhnicheskie nauki — Izvestiya SFU. Technical science*, 6, 153—159 [in Russian].
21. Novoselova, O. V. (2012). Ehffektivnost' strukturnyh preobrazovanij ehkonomiki regionov Rossii pod uglom zreniya investitsionnoj i innovatsionnoj politiki [Efficiency of structural transformations of the economy of Russian regions from the perspective of investment and innovation policy]. *Vestnik VEFGU — Herald of VEHU*, 1 (57), 61—68 [in Russian].
22. Martynov, A. (2010). Modernizatsiya kak transformatsiya [Modernization as a transformation]. *Obshchestvo i ehkonomika — Society and Economics*, 6, 3—30 [in Russian].
23. Belchuk, A. I. (1981). *Ehkonomicheskie krizisy sovremennogo kapitalizma: ciklicheskie, promezhutochnye i strukturnye [Economic crises of modern capitalism: cyclical, intermediate and structural]*. Moscow: Nauka [in Russian].
24. Kumanin, G. (1982). Strukturnye krizisy v ehkonomike kapitalizma: nekotorye spornye voprosy [Structural crises in the economics of capital]. *World Economy and International Relationsism: some controversial issues — Mirovaya ehkonomika i mezhdunarodnye otnosheniya*, 9, 104—112 [in Russian].
25. Manukovsky, A. O. (1984). O nekotoryh aspektah strukturnyh krizisov v ehkonomike kapitalizma [On some aspects of structural crises in the economics of capitalism]. *Mirovaya ehkonomika i mezhdunarodnye otnosheniya — World economy and international relations*, 2, 88—94 [in Russian].
26. Polterovich, V. M. (2013). *Strukturnye preobrazovaniya i modernizatsiya ehkonomiki [Structural transformations and modernization of the economy]*. Minsk: Misanta [in Russian].
27. Shelegeda, B. G., Sharnopolskaya, O. N., & Pogorzelskaya, N. V. (2017). Metodologicheskie podhody k issledovaniyu strukturnyh transformacij v razvitii ehkonomicheskikh system [Methodological approaches to the study of structural transformations in the development of economic systems]. *Vestnik Permskogo universiteta. Ehkonomika — Bulletin of Perm University. Economy*, 2(12), 172—188 [in Russian].
28. Khuzin, G. G. (2011). Koncepciya i mekhanizm transformatsii struktury ehkonomicheskoy sistemy [The concept and mechanism of transformation of the structure of the economic system]. *Finansy i kredit — Finance and credit*, 11, 54—58 [in Russian].

29. Yerokhin, S. A. (2002). *Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt)*. [Structural transformation of national economies (theoretical and methodological aspect)]. Kyiv: Svit znan [in Ukrainian].
30. Lyubimtseva, S. V. (2003). *Transformatsiya ehkonomicheskikh system* [Transformation of economic systems]. Moscow: Ehkonomist [in Russian].
31. Melnik, L. G. (2005). *Ehkonomika i informatizatsiya: ehkonomika informatizatsii i informatizatsiya v ehkonomike* [Economics and Informatization: Informatization Economy and Informatization in Economics]. Sumy: Universitetskaya kniga [in Russian].
32. Persky, Yu. K. (2008). Konkurentnyj vektor strukturnoj transformatsii ehkonomicheskikh sistem: sintez ehvolyucionnogo, institucional'nogo i ierarhicheskogo podhodov [Competitive vector of structural transformation of economic systems: synthesis of evolutionary, institutional and hierarchical approaches]. *Zhurnal ehkonomicheskoy teorii — Journal of Economic Theory*, 4, 29—40 [in Russian].
33. Yakovets, Yu. V. (2011). *Global'nye ehkonomicheskie transformatsii XXI veka* [Global economic transformations of the XXI century]. Moscow: Ehkonomika [in Russian].
34. Kurnysheva, I. R. (2002). *Transformatsiya rossijskoj ehkonomiki: osobennosti i perspektivy* [Transformation of the Russian economy: features and prospects]. Moscow: In-t ehkonomiki RAN. Centr investitsij i innovatsij [in Russian].
35. Manakhova, I. V. (2012). Transformatsiya social'no-ehkonomicheskogo sodержaniya potrebleniya v informacionnoj ehkonomike [Transformation of the socio-economic content of consumption in the information economy] *Izvestiya Saratovskogo universiteta — Proceedings of the Saratov University*, 12 (4), 36—41 [in Russian].
36. Bertalanffy, L., Sadovsky, V. N., & Yudin, E. G. (Ed.) (1969). *Obshchaya teoriya sistem — kriticheskij obzor* [General theory of systems — critical review]. *Issledovaniya po obshchej teorii sistem: sb. perevodov — Research on the general theory of systems: sat. translations*. Moskva: Progress [in Russian].
37. Arkhipova, V. (2016). Institucional'nye istochniki finansovoj nestabil'nosti [Institutional sources of financial instability]. *Sovremennaya Evropa — Modern Europe*, 5, 103—114 [in Russian].
38. Potravka, L. O. (2017). Institucional'nye istochniki finansovoj nestabil'nosti [Transformatsiya agrarniy sektor ekonomiky Ukrainy]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
39. Raizberg, B. A., Lozovsky, L. Sh., & Starodubtseva, E. B. (1999). *Sovremennyy ehkonomicheskij slovar'* [Modern economic dictionary]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
40. Williamson, O. (1996). *Ekonomicheskiye instituty kapitalizma* [Economic institutions of capitalism]. Saint Petersburg: SEV Press [in Russian].
41. Igonina, L. L. (2014). Konkurentosposobnost' nacional'noj ehkonomiki: innovatsionnye imperativy i finansovye regulatory [Competitiveness of the national economy: innovative imperatives and financial regulators]. *Ehkonomicheskij analiz: teoriya i praktika — Economic analysis: theory and practice*, 7, 12—20 [in Russian].
42. Yermolenko, A. A., & Brizhak, O. V. (2017). Koncept konformizma: novyye vozmozhnosti v issledovanii transformatsiy ekonomicheskikh otnosheniy [Conformity concept: new opportunities in the study of the transformation of economic relations]. *Terra economicus — Terra economicus*, 3, 15, 92—105 [in Russian].
43. Lunyakov, O. V. (2013). Formirovaniye, analiz i regulirovaniye disbalansov v finansovom sektore ehkonomiki Ukrainy [Formation, analysis and regulation of imbalances in the financial sector of the Ukrainian economy]. *Doctor's thesis*. Sumy [in Russian].
44. Vitrenko, A. O. (2017). Rozvytok sfery posluh v umovakh postindustrialnykh transformatsii [Development of the sphere of services in the conditions of post-industrial transformation]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
45. Sukharev, O. S. (2010). Voprosy metodologii institucional'nogo analiza: normativnye ocenki i teoriya [Questions of the methodology of institutional analysis: normative assessments and theory]. *Zhurnal institucional'nyh issledovaniy — Journal of Institutional Studies*, 3 (2), 24—40 [in Russian].
46. Sukharev, O. S. (2012). Novyye institucionalizm: «lovushki», transaktsionnyye izderzhki, «teorema Kouza» i vremya [New institutionalism: "traps", transaction costs, "Coase's theorem" and time]. *Terra economicus — Terra economicus*, 3 (10), 39—57 [in Russian].
47. Litvintseva, G. P. (2013). Trudnosti institucional'noj ehkonomicheskoy teorii v sovremennykh issledovaniyakh rossijskikh uchennykh [Difficulties of institutional economic theory in modern studies of russian scientists]. *Naukovi pratsi DonNTU — Scientific works of DonNTU*, 1, 45—52 [in Russian].
48. Gref, G. A. (2011). Razvitiye i perspektivy strukturnykh institucional'nykh reform v rossijskoj ehkonomike [Development and prospects of structural institutional reforms in the russian economy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
49. Bad Language: The Use and Abuse of Official Language. (2009). First Report of Session 2009–10 / House of Commons. Public Administration Select Committee. London.
50. Koroleva, N. A., & Khilko, N. A. (2013). Diagnostika konkurentosposobnosti vo vzaimodejstvii sistemnykh sub'ektov na mezourovne organizatsii ehkonomicheskikh otnosheniy [Diagnostics of competitiveness in the interaction of system entities at the meso level of the organization of economic relations]. *Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta — Bulletin of the Adyge State University*, 1, 63—68 [in Russian].

The article is recommended for printing 10.09.2018

© Baranovskyi O. I.